

LÄNSSTYRELSEN
UPPSALA LÄN

1:e antikvarie
Jan Karlsson
Tel: 018-17 52 18

BESLUT

1998-12-18

221-177-98

Byggnadsminnesförklaring av Norra maskin vid Dannemora gruvor inom fastigheten
Films-Österby 3:5, Films socken, Östhammars kommun

BESLUT

Länsstyrelsen förklarar med stöd av 3 kap 1 § lagen (1988:950) om kulturminnen m.m.
Norra maskin vid Dannemora gruvor för byggnadsminne.

Länsstyrelsen meddelar enligt 3 kap 2 § samma lag följande
skyddsföreskrifter:

- Byggnaden får inte rivas eller flyttas.
- Byggnaden får inte till sitt yttre byggas om eller ändras.
- I byggnaden får ingrepp inte göras i stommar eller äldre fast inredning.
- Gruvspelet och smideshärden får inte tas bort eller förändras.
- Byggnaden skall underhållas så att den inte förfaller. Vård och underhållsarbeten skall utföras på ett sådant sätt och med sådant material att byggnadens kulturhistoriska värde inte minskar.

Om särskilda skäl föreligger för ändring av byggnadsminnet i strid mot meddelade skyddsföreskrifter, får Länsstyrelsen lämna tillstånd härtill.

Länsstyrelsen och länsmuseet lämnar råd och anvisningar rörande underhållet av byggnaden.

Enligt 3 kap 21 § lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. gäller detta beslut omedelbart, även om det överklagas.

Länsstyrelsen i Uppsala län

Postadress: 751 86 Uppsala Besöksadress: Hamnesplanaden 3
Telefon: 018 - 17 50 00 Telefax: 018 -17 53 16 Postgiro 3 51 73-4 / 6 88 03-6

Redogörelse för ärendet

Den 14 januari 1998 väckte Länsstyrelsen fråga om byggnadsminnesförklaring av Norra maskin inom fastigheten Films-Österby 3:5.

Upplandsmuseet har under år 1998 dokumenterat byggnaden. Länsstyrelsen har med utgångspunkt från museets arbete upprättat förslag till byggnadsminnesförklaring, som remitterats till fastighetsägaren Dannemora Gruvfastighets AB, Riksantikvarieämbetet, Upplandsmuseet, Östhammars kommun och Dannemora hembygdsförening för synpunkter.

Samtliga remissinstanser tillstyrker en byggnadsminnesförklaring och har inga erinringar mot skyddsföreskrifternas utformning.

Motivering

Under 1800-talets andra hälft kom ångmaskiner successivt till användning för drift av länspumpar och uppfodringsverk i de många gruvschakten i Dannemora. Maskinerna var placerade i mindre sk spelhus, vilka senare i sin tur ersattes av större anläggningar som betjänade flera schakt via sinnrika stånggångsledningar.

Ritning till ett nytt ångverk för Norra gruvfältet - Norra maskin - utfördes av Wilhelm Stienholz och är daterad 22 september 1888. Byggnaden uppfördes i trä med en mindre del i slaggsten. I slaggstensdelen var sannolikt ångpannorna inrymda. I huset installerades tre spel med utväxling för uppfodring i schakten i den norra delen av gruvområdet.

År 1905 skedde en utbyggnad åt norr, där ett nytt ångpannehus i slaggsten uppfördes. Den gamla och nya delen av byggnaden förbands med en mindre byggnad i slaggsten. De gamla ångpannorna revs ut och den delen av byggnaden användes som borrhmedja. Där vässades de borrar som användes vid handborrningen i gruvan.

Åtta år senare skedde nästa utbyggnad. Den norra väggen revs och byggnaden utökades fem meter för att inrymma ett ångdrivet gruvspel för Nordschaktlaven. Ritningen till utbyggnaden är utförd av bergsingenjör Harry Nathorst och daterad 27 april 1913.

Ett ställverk med transformatorstation installerades i byggnaden i slutet av 1910-talet. Det försåg norra delen av samhället med elektrisk ström fram till nedläggningen i slutet av 1940-talet. En modern transformatorstation installerades under 1970-talet för samma ändamål.

I början av 1940-talet skrotades ångpannorna och revs ut. Den delen av byggnaden har därefter använts som brandstation. Det är troligen i samband med den ändrade användningen som rummet delades av och de nuvarande portarna sattes in.

Från 1950-talet och fram till gruvans nedläggning 1992 har den södra delen av Norra maskin utnyttjats som reservdelslager mm.

Åren 1994 till 1995 genomfördes en yttre upprustning av byggnaden, då samtliga fönster renoverades, fasader och tak målades samt skorstenens murverk lagades. Idag nyttjas byggnaden som magasin för föremål som Upplandsmuseet förvärvade vid gruvnedläggningen. I den gamla bortsmedjan visas verktyg mm som Dannemora hembygdsförening insamlat.

Norra maskin består av tre byggnadskroppar. Den södra är byggd i trä med en regelverkstomme klädd med rödfärgad locklistpanel. Sammanbyggd med denna är en mindre del i slaggsten, sannolikt det första ångpannerummet. Skorstenen är murad med gult tegel, den är fyrkantig och har ett rikt profilerat krön.

Den norra delen av huset, som tillbyggdes i början av 1900-talet, är också byggd i slaggsten. Fönstren är här stickbågiga med valvbågar i gult och rött tegel. Snickerierna är brunmålade. Fönstren i den södra delen är rektangulära med markerade omfattningar i gult tegel samt gråblå fönsterbågar och gråvita karmar och foder. Skorstenen vilar på en sockel av huggen granit, medan byggnaden i övrigt har sockel av slaggsten. Hela huset är täckt med grågrön sinuskorrugerad plåt.

Två ursprungliga portar finns kvar på norra respektive södra gaveln. Västra fasadens portar, som insattes på 1940-talet, är enkla bräddörrar. Porten på norra gaveln är brunmålade, medan övriga är tjärade.

Invändigt är väggarna putsade i slaggstensdelarna. Golven är gjutna i betong förutom ett tegelgolv, där gruvspelet är placerat. Spelet är tillverkat vid Bolinders mekaniska verkstad i Stockholm år 1883, med tillverkningsnummer 752.

Dannemora ingår i och utgör en väsentlig del av ett område av riksintresse för kulturmiljövården, K 21 Dannemora-Film. Byggnaden ligger även inom område som omfattas av detaljplan med varsamhetsbestämmelser.

Dannemora gruvfält har ett stort kulturhistoriskt värde och utgör ett centralt minnesmärke från århundradens bergshantering. Här finns byggnader, anläggningar och lämningar efter ett omfattande system av uppdämningar för kraftförsörjning till både gruvor och järnbruk.

Norra maskin har ett betydande värde som det äldsta ångmaskinhuset inom gruvområdet från det betydelsefulla skedet i gruvans historia, då ångkraften introducerades på allvar. Byggnaden är i sitt slag unik och har, trots vissa ombyggnader, bevarat sina huvuddrag.

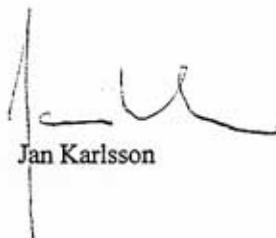
Detta beslut kan enligt 3 kap 19 § lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. överklagas hos Länsrätten i Uppsala län, se bilaga 2.

Detta beslut har fattats av styrelsen. I beslutet deltog landshövding Haglund jämte ledamöterna Ingrid Andersson, Anders Ekström, Gunnar Hedberg, Lennart Hedquist, Gunnar Hofring, Leif Hällström, Mats O Karlsson, Lars-Olov Lindell, Britt Pagard, Mats Sjöborg och tjänstgörande suppleanten Ingrid Burman.

I den slutliga handläggningen av detta ärende har deltagit länsrådet Henricsson, länsantikvarie Eklund, länsarkitekt Lundgren, länsassessor Ljungqvist och förste antikvarie Karlsson, föredragande.

Ann-Cathrine Haglund

Jan Karlsson

Bilagor:

Karta (1)

Hur man överklagar (2)

Sändlista:

✓ Riksantikvarieämbetet + DK

Kopia till:

Landsantikvarien/länsmuseet

Inskrivningsmyndigheten vid Uppsala tingsrätt

Lantmätariermyndigheten

Östhammars kommun/kulturförvaltningen

Östhammars kommun/stadsbyggnadskontoret

planenheten

